

ERRI IZKUNTZEN LORATEGIA

Madrid aldetik etorri izan zaigun aizea, beti beste eskualdetako aaimo ta gauzen kontrahoa izan da agiaz. Bañia noizean bain eta gaurko egunetan au gelsgo nabaitzen degu, Madridgo egunkariak beste aize ongarri bat biltzen ditute, uste gutxieta deguean.

Onela, pozik irakurri degu ABC'en Alfonso de la Serna'k idatzi duan lan bat, LENGUA VERNACULA izenburuduna. Bera erdaliduna da ta bere ikuntza, gaztelera oso ardua du. Arre nitizen ditu aibat lurralde gaztelera itzeltzen dutenak eta pos da aibeste lurraldean gaztelera zabaldua ikustea.

Orain arte, ezia aurrizketa idazlan au; bañia emendik aurrera diotza, benetan aitaizketa ta eskertzekoa da Espainia barruan beste izkuntzak itzeltzen ditugunantzako. Katalanak eta euskaldunak aitaizen ditu batez ere idazle onak bere lanetan, eta erdalidunentzat oso egoki itzeltzen dituzte, ainek baitoan izkuntzak aintzat ar dituzten, eta orain arteko asarre biderik sortu ezteidin gure arteko mintzoak bide dirala.

Oso buruz esaten du erdalidun onek, here erdal-arrakeriak ez duala bultzatzen, besteren izkuntzak, ain antzizatik gure artian bai diran izkuntza olek aspiratzen ta spaltzeraz. Gure berdin-ekaz estola eta ere kalterik egiten gusion batasunari. Alkar onartuz bizi bear omen degu.

Izan ere, izkuntza erri bakoitzaren anima-lapillu biziduna da. Abertak ez duten eta gizonok bokoarrak degun itzeltzeko doal onek, gizaldetakoa izazra ta erri bakoitzaren espiritu-mulha bertein ditu ta iforik estu errikeri bere errialdean albokoaren izkuntza itzeltzen ez dalako.

Elizak, ain zuzen, —dio idazle onek—, ongi ikasi du egi au, ta here liturji oioitzak, erri bakoitzaren izkuntzetara aldatu-arazi ditu. Zerbit ikusi du Elizak oitan. Eta ala da; norbere izkuntza barru-barruan errotas ta sustraitua duakago gurek. Alperrik ikasiko dituzte besteren izkuntzak. Anek asaezan geldituko zaizkitzu. Anak erakutsi dizona ez ala.

Amagandik jasotzen dituen izkuntza orrek, zure bizitza berebidako sentipenez eta bigarrit indartzen du. Ta ori, ez beste Gobernupeko izkuntzekin, ez Gobernu bateko bi errialdeakoa izkuntzekin ez salzu ger-taizen. Naiz ta Gobernu bereko lurrak izan, afaizan bi izkuntza itzeltzen ba-dira, bakoitzak bere izkuntzan arkituko du, besterenean arkitzen ez duan gozotasuna.

Benetan poetzkoa da Madrid aldean onelako idazleak sortizez. Izan ere, gure arteko izkuntza guziki, berdin mailatzekoak eta berdin begi-ratzeakoak ditugu. Guziki, alkarren anal-arreba gerala sinisteko, gure artian ez du goraberarik izan bear gure izkuntza buruz.

Gaztelera, Katalanera, galizira, bakoitza bere arpegiz eta animaz jan-tzia aritu degu txikitatik. Gure etxe ta kalean, txikitatik entzun degun izkeria orren arnasa barru-barruraino sartu zaigu, Guzikiak berdin jaso bear ditugu Estatuaren kargak, zergak eta abar. Guziki ere, era be-ran jaso bear ditugun Gobernupe berean, eskubide berdinak.

Zeritzarrez, gizaldi sakotako lana izan da alde guzietan. Gobernu bakoitzak izkuntza bat bakarrak aintzat artzea ta besteak zokoratzea; ta onela oitu diran errialdeak ezin dira egun batean aldatu ta guzien izkerak berdin errepresetaren jarri. Au luzaroko lana da. Bañia mailatuz-nez eta pazientzia egieteko lana.

Arrokeriak eta asarre bideak ezta biderik erretzuko gai afaetan. Alfonso de la Serna'k jator dionez: "Egi onen aurreran espainiarok geroz buruari galdutu bearrean gaude, ta oituko ote geran ala ez, Espainia'n degun izkuntza auren desberdintasuna ta ugaritasuna ezagutu ta afor-tizean. Gure aurrera beste izkuntzetan itzeltzen dutenean, asarretu gabe ta oillatu gabe. Eta izkuntza bakoitzari bear lekuan eta neurrian bear dituan laguntzak, irakaskintza ta beste sailletan eskelutuz".

Ez alda ederkil esana? Bañia ontara briteko bide luzea degu orain-dila, eramanen aanda bear degu, asarretik gabe, gozo itzeltziaz eta gure arrazoibide jatorrak pakazan zabalduas gure inguruan.

Ori zabalago egin dezaket idazleak egareroako papoletan; bañia gu-retako bakoitzak ere, bear inguruan itxilik bide dezake eginbear au.

Eta ifioz iristen ba-degu zorion au, orduantze guziki alkarrengana-ko anaitasuna beste betean sentituko degu. Eta gure arteko pakerako as-ko lagunduko digu egi onek; Alde guzietan izkuntza guziki eskubide ber-dinak eta laguntza berdinak arkitu bear dituzte. Au da gizaiztasunak kristautasunak eskizten digun aurreneko eginbearra.

ESKUTITZAK

EUSKAL IDAZLE BATI

Dana gezurra izango dala uste det.
Marmartzale batek esan dit, euskal ortografi berri bat aterako dezula zure urregio liburuan. Dirudienez, "e", "ce" ta "ch" izkiekin asiko zera idazten, antzizikoa idaztean antzera. Urregioan "atcara", "guciac", "mat-taczen", "etctizayon" ta orrela egingo dituztu beraz.
(Dana gezurra, noski).
Au erderaz esan oi da: "éramos pocos y parió abuela". Orainarte "h" izkia genuen prolema. Iskanbilla berri bat sortu nai diguzu?
Gure idaz-produzioa apala baiño apalagoa izaten da; izkuntzaren egoera, anarkikoa; idazleak, bakoitza bere aldetik, amaika euskalkiz idazten; irakurleak, eskribu-zen dan apurra, ezin ulertirik... ta beste korapillo berri bat sortu nai dezu euskal literaturan? Ezte ozer konprentzen?
(Gezurra, dana gezurra, jakina).
Orroitzen naiz, izan ere, lengo egun batean Rikardo Arregi aditxideak esandakoa. "Guretzako bizitza da-na, "hobby-tzat" artzen dute beste batzuek!
Neretxako, zuretzako bezela, euskera ezta "hobby"

bat, arimaren barnetikako dei bat, ots izugarri bat, bazirik.
(Egia esan, dei ori mundik datorren eztaiki, bañan inundik etorriko da, noski).
Nik, gusa bera esaten nion, gutxi dala, poetzari bu-ruz, Ibon Sarasola olerkariari: poeta eta denbora per-satzeko jostallu polita responsabilidadete andiko eginbear bat, besterik ez.
Bañan nik "snobistatza" ez ai zaitut artzen. Zure idazlanak, olerti ta jostaldi saillean batez ere, asko ederreisi ditut euskal buratzari, aize berriak dukazkitelako.
Beraz, pentsatzen aritu naiz: gizon ori "e" ta "ch" izkiak erabilzen asi dan ezkerre (bear bada guztia ge-zurra), bear arazoziak izango ditu berri oterako.
Gure euskaltzaleak batasunaren bideari jarraitu nai ezteielako, desbatusunaren bideari jarrai dezaioten, ala-jaiot!
Agur, adixkidea. Uste det dana gezurra izango dala.
CARLOS SANTAMARIA

EUSKALDUN ZERTAKO?

Juan SAN MARTIN

Jose; Espalditik nintzan zurekin zorroetan Zure zuzenbidea ez dakit zelan aldenidu jatan. Horregatik ezin izan nizan erantzun. Zure berriak, badakizu beti asko pozten nautea. Noizbat lasalago idazte-ko aukera izango dedaioakan, ho-raingoz, Z. ARGIAren 203 zenba-kian egiten zenuen galderari ohar-txo batzuk babarrak egin nahi di-zkiot.

Euskaldun zertako?, galdetzen duzu. Neuk bai ahal dakit zertako? Bañia naiz. Ta hau errealidadea bat da.

Zure baldera ez da horren xim-plea. Sakona iduritzen zait. Nero-nen buruari ere mais ga detu bai ditot euskaldun zertako jaso nint-zen. Zergatik gizon eta zergatik mundu hontan sortua naizen gal-detzen dedan bezala. Azken hauek, gizonak bere buruz erantzun ezin dakoak badira ere, lenhenbizkoko ere nekeza zala bere buruz eraba-kitzea. Aukerazterik izan balu, behar bada Noruegia aldean edo sor-tzeaz nahilagoko nuen, heinen Espal-ni ta Frantziaren arteko muga as-persgarri honetan baiho. Bañia, he-noren esku ez egoenez eta neren sortu nintzanez, bertakoa nintze-laz, ta bertakoa nintzanez, hara-giz eta spiritua, beharrezko zait bertan bizi beharra beharrezkoa sorthierriaren interekin arduratzea, bera nere haragia delako, ta ni haragi horren zati bat. Nere osasu-na, nere herikideekin batean, bere osasunarekin batean dagoalako.

Nere sortherra bera ere mundua-ren haragi zati bat besterik ez da-a? Bai. Ez dimit ezizkik esango. Bañia bakoitzak gauden lekutik osatu behar dugu mundua. Beran-duko eskultzalea naiz, ta aintzi-fianko munduzalea. Europaren osagarriak herrikizien bultzadatik ez badatoz, nagusik alkar mendera-zenen bukatuko dute. Zergatik ori? Zergatik istoria guzian handiak al-ker artez hori nekezagotako?

Europa zaharrak ez du soziorik herri txikiak errespetatzeko. Tala era, euskaldun zertako? Eta, zer-tako erdelidun? Zertako espainok, zertako frantses, edo zertako ing-les? Gizonaren neurritik begira-tuta ere guzia bañia. Testamentu zaharrak dion bezala: "Vanitas vanitatum et omnia vanitas" (Ecles. 1,2).

Horrela asten du Unamuno be-rak ere "Plenitud de plenitudes y todo plenitud! saloa. Gainera, zu ere, ni bezela, oso Unamuno zalea zeranez, lan berean arkitu zezake, hau: "Cada pueblo ha ido asentando en su lenguaje su concepción abstracta del mundo y de la vida, y en la extensión y comprensión que da a cada vocablo va implícita su filosofía" (Obras completas, T. III, p. 765). Eta berak euskertari runik arkitu ez bazion, ez san izan euskertaren errua, bere euskertare-tiko ez jakintasunarena baizik. Ta,

hala ere, zuk eta nik ondo dakigu beren buruak euskerazalezat dituz-ten askok baiño euskera gelago ekielda.

Neuk ere behar bezelako gunik ez nion arkitu gaztelareri, Gaztele-rra ondo menderatu nahirik eman nituen alperrikako ordiak irakatsi zidaten ene arbaso hizkuntzan nua-la gun hori, arima hori. Ta kontu-ritu bezin askar jo nuen euskera-rra.

Nere espainiak euskeraz ikasi zu-ten irri ta parre egiten; nere be-gliak euskeraz ikasi zuten negar egi-ten (seroztik, mais, euskeragatik negar eginbeharrean arkitu badira ere). Beraz, zergatik ez euskaldun, bestetarikoa gunik ez ba dut? Unamuno ziñuanetz: "La lengua, he de repetirlo una vez más, es la sangre del espíritu" (Obras comple-tas, T. III, p. 1091). Bion arteko diferentzia bakarra da, berak gaz-telaren arkitu zuela gura eta nik euskeran. Alde hortatik begiratu izandut Unamunoren heburua, ta horregatik ifioz ez dut zurrera hartu. La cuestión del vascoenue'n zion guztia. Aski zaizu jakitzeko eus-kerazale baiño lengo nintzela Unamuno-zale, ta hontan ere ikasbide hoberenkin izan ditudala. Ta, gau-za olek agertzeko Unamuno ofihar-ri hartzen badut, bi gauza gutik da: bat, arestian esan dudun beza-ta, noizbat zeu ere Unamuno-zale izan zerekeri; ta, bi, zuk horain egiten duzun galdea, "Zertako eus-kaldun?", berak zuk baiño lehen egin zuelako ta horandikan ifun-dik erantzun sakon-sakonik izan ez duelako, ifioz euskerazatik egin danik baldera sakonena izanaren. Sabatore Mitxelena berak ere, Unamuno ta abendatzen, nere us-tez zuzen behar zuan bezala aztertut aspaldiko auzi hau. Neri aski izan zitzaiden berak erderazganako har-tu zituan arrazoiak euskerazale-arentzako hartzea. Nere sentipe-n eta nere arimaren izankera eus-keran arkitu nuelako.

Ta, hala ere, pentsa zezakene bezala, hotek ez ziran nere errozal bakarrak. Gizontasunak justitia egarria ere bear ariman daroa. Gu-rutuzan hil dugu abidide. Ta, mun-duko gizon bakoitzari errespetoa ta justutasuna zor zaiton bezala, era berean, herri bakoitzari ere zor

zaio Euskeran hezi ta auzi gñanok zergatik ez besteak hañia esku-bide?

Esango didazu gure herri ahinek ez duala herri sentitzen. Geienak ez. Egia da. Bañia, jo dudelako. Ta, ni, zigorkatu minduen batean iratzartu nintzen.

Horandik ez dakit ziurtasunez mundu honetan zertako nagoan, bañia bai badakit justizia hurri da-goela, eta borondatek hoberean-ekin nijoza mundu hobezago baten bila. Euskalduna naiz eta nahi dut nere herriak euskaldun irauz dezan. Ta, ez da aso eskatzen du-dana; gizon guztietaz eskubide berdinak, ta herri guztietaz ere ho-ri bedhori.

Bai, Jose, Espiritu'en hitzekin esango dizut:

Diversos són los homes / diversos / les paries.

I han convingat molts noms a un so llavor.

Ta, hainbeste hizkuntza alperri-kakoak badira, mundu zabalari begira, ta batez ere etorkizunari be-gira, zertako dugu gaztelera? Zer-gatik ez goaz zuzenki inglesa ikas-tera? "The english speaking folk", izen hunekin Unamunok berak ere badu lan jakinbarri bat, euskera menderatu nahirik eta euskera baz-tertu nahirik baldintzetan hain asteinia ez dala.

Ta, bukatzeko ere, betor Unamu-noren irakspenetikakoa: "Adueñamos de nuestra habla es cobrar tierra, Independencia y libertad es-pirituales" (Obras completas, T. VI, p. 957).

Bañia, guzi hauen gaitetik, gu-za bat utzi behar dut auzi ta garbi ZERUKO ARGIAren irakur-erren-tzat, badakidala zure galdeta sa-kon hori ez zijoala euskeraren kon-tra, lo-zorroan daudenak esnatzeko baizik. Bañia ere, nere irizki haue-n bakarrik ez dagoala hizkuntza baten hil edo baitzen errozal ba-karra. Zuk ere, behar bada, nahia-goko zenuen beste alde batetik be-giratu banion zure galdetari. Bañia, horaingoz, alde huntuatik be-giratu nahi izan dut, eta beste noiz-bat izango dugu gaiari besteidetik begiratzeko aukera.

Izan ongi.

ERRESPUESTA BAT

Nehor ez banaliz, ta sekulan idatzi ez badut ere, nere lehondabizikos J. Azurmendi'k planteatu duan kuestioa erantzutea pentsatu det. Hespaldik neu ere prolema berdinarekin bai negoen: zergatik eta zertako EUSKALDUN.

Hasieratik aitortu behar dut ez dudala absolutorik onartzen. Euskal Herria, berdin euskal izazera edo hizkuntza ta horrenbeste zenbiltz ez dire absolutuak niretzat.

Txina'n jalo izan bagian gaur egun kultural errotulazioan sartuak gñake seguru; Viet Nam gure herria izan ta ahuskalo amerikanoak ez ote ginduzten akatu napol auzlan.

Bañan ez bata ta ez beste; gu euskaldun jaio ginduzen. «Me naciaron sin permiso» ta euskaldun gera. Ez oheak, okerragoak ere ez horre-gatik.

Puntu huntuaxen galdetu dezaket: Zergatik euskaldun ez izan, zerta rako ez izan?

Xol-xollik erantzun gabe utziko genduan galdora hau. Eta nehorik ka-palea bada erantzuteko, erantzun beza.

Ez dut praktikoa biltzen ebidentziak erakusten diguna snobismo-gatik kuestion jarreza. Errealitatea uste dugun baino ximplagoa bada. Ekstentszial txikisa igaro ondoren ez du balio aundirik galdetarik «zertako... izan». Horrefako galderak egitea gure burua masturbatzea da. Ebiden-tziari ta «dasein»-eri begiak itxia.

Beti gogoratzen naiz Codorniz'eko txiste hartaz: gizon bat serlo serlo, buru luzea, a lo Chumi Chumiz, «pienso, luego existo» —zion—. «Bueno, y qué», bukatzen zuen bere elukubrazioa.

Krisis existenziala superatu duenak ez du eskubiderik horrelako gal-detarik egiteko. «Euskaldun zeriarako izan» galdetzen duanari, «gizona zer-tako izan» galdetuko nion.

Gizona izatea meretz badu, zertako galdetu euskaldun-gizona izatea meretz ote duan edo ez. Ez diot sentidurik biltzaren, benetan. Ala gizonak gera, ala ez. Baldin eta begera, onartu gaitzen geroan bezala. Aspabentor-rik gabe, razismorik gabe.

Etia mezedez utzi ditugun masturbazio gultzik alde batera (sordidecos intelectuales para vagoz que quieren convencerse de que no deben serlo) ta hasi gaitzen ekintzan.

MIKEL A. YNTXASTI